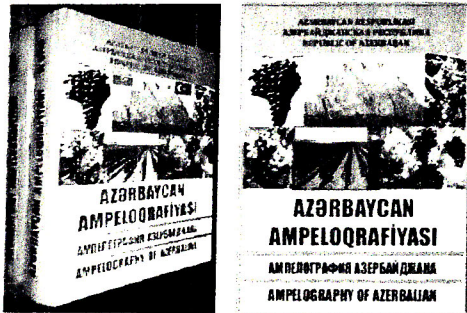

AZƏRBAYCANDA ÜZÜMÇÜLÜYÜN İNKİŞAF STRATEGİYASINA DAİR FUNDAMENTAL AMPELOQRAFİK ƏSƏRLƏR

*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 15 dekabr tarixli 1890 №-li Sərəncamı ilə təsdiq edilən və icra müddəti başa çatan "2012-2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında üzümçülü-
yün inkişafına dair Dövlət Proqramı", həmçinin davam etməkdə olan 2018-ci il 3 may
tarixli 38 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "2018–2025-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında
şərabçılığın inkişafına dair Dövlət Proqramı" Azərbaycan Respublikasının aqrar sektorunda üzüm-
çülüyə dair inkişaf strategiyasını müəyyənləşdirən mühüm Dövlət sənədləridir. Bu Dövlət Proqram-
larında Azərbaycan Respublikasında üzümçülüyn yenidən genişləndirilməsi, innovativ texnologiya
əsasında inkişaf etdirilməsi, sənaye miqyasında istehsal edilən müxtəlif çeşidli məhsulların daxili və
dünya bazarına çıxarılmasının əsas istiqamətləri göstərilmişdir. Bununla yanaşı Azərbaycan Respub-
likasında üzüm genofondunun qorunmasına, üzümçülüyn genişləndirilməsinə, iqtisadi səmərəliliyinin
artırılmasına, kənd yerlərində yeni iş yerlərinin açılmasına, əhalinin təzə üzüm və ondan hazırlanan
müxtəlif qida və sənaye məhsulları ilə etibarlı təminatı məqsədilə müvafiq Dövlət Proqramlarının icrası
istiqamətində elmi əsasların yaradılması, fundamental əsərlərin nəşr edilməsi mühüm elmi-praktiki
əhəmiyyət kəsb edir.*

Müasir dövrdə Azərbaycan Respubli-
kasında müvafiq Dövlət Proqramlarının icrasına
uyğun olaraq üzümçülüyn inkişaf etdirilməsi
problemləri ilə məşğul olan elmi-tədqiqat institut-
larında üzüm genofondunun qorunması, tədqiqi,
sort tərkibinin daha iqtisadi səmərəli süfrə və tex-
niki sortlarla zənginləşdirilməsi, süfrə və şərabçılıq
istiqamətində istifadə olunan yeni perspektivli
sortların yaradılması, istifadə ediləcək sortların
bioloji və təsərrüfat xüsusiyyətlərinin qiymətlən-
dirilməsi, xüsusilə müxtəlif vaxtlarda yetişən, yük-

sək rentabelli, şaxtaya, xəstəlik və ziyanvericilərə nisbətən dözümlü yeni sortların əkin dövryyəsinə
daxil edilməsi, üzümlüklərdə müasir aqrartexniki qulluq qaydalarının tətbiq edilməsi məqsədilə səmərəli
təkliflərin və elmi əsasların işlənilib hazırlanması ən aktual problemlərdən biridir. Bu baxımdan Azər-
baycan MEA Naxçıvan Bölməsi Bioresurslar İnstitutu, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Üzümçülük və
Şərabçılıq İnstitutunda müəlliflər aqrar elmləri doktoru, dosent Varis Quliyev və aqrar elmləri doktoru,
dosent Vüqar Səlimov tərəfindən hazırlanan ikinci cild "Azərbaycan ampelografyası" adlı nəşr "2012-
2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında üzümçülüyn inkişafına dair Dövlət Proqramı"nın icra
edilməsinə uyğun olaraq yazılan fundamental əsərdir.

2021-ci ilin ilk günlərində "Müəllim" nəşriyyatı tərəfindən oxuculara təqdim olunan bu nəşr
Azərbaycan Respublikasında üzüm genofondunun ampelografik tədqiqinə həsr olunmuş və 2017-ci ildə
nəşr edilən birinci cild "Azərbaycan ampelografyası"nın davamı olan əsərdir. Ümumiyyətlə, müvafiq
Dövlət Proqramlarının icra edildiyi dövrdə mütəxəssislər tərəfindən yazılmış 2 cildəndən ibarət
"Azərbaycan ampelografyası" adlı fundamental kapital əsərlər ölkədə üzümçülüyn elmi əsaslarla
genişləndirilməsində, istehsal prosesində məqsədyönlü sort seçiminin düzgün aparılmasında mühüm
elmi-praktiki əhəmiyyət kəsb edir. Əvvəla qeyd edək ki, 2017-ci ildə oxuculara təqdim olunan birinci

cild "Azərbaycan ampelografyası" adlı kitab giriş, ünvan ampelografya, interaktiv ampelografya,
xüsusi ampelografya bölmələrindən və 4 fəsildən ibarətdir. Kitab azərbaycan dilində yazılmaqla əsas
bölmələr ingilis və rus dillərində verilmişdir. "Azərbaycan ampelografyası" kitabı dünyada digər xalq-
ların da istifadə edə bilməsi üçün üzümçülük üzrə beynəlxalq miqyasda qəbul edilmiş üzümün əsas
genetik əlamətlərinin şifrələnmiş sistemi əsasında tərtib olunmuşdur. Kod və şifrələrin açarları ingilis
və rus dillərində kitabda verilmişdir. Əsərin giriş bölməsində Azərbaycan ampelografik tədqiqatlar və
üzümçülüyn tarixi inkişaf yolu və müasir vəziyyəti, Azərbaycanda əsas üzümçülük bölgələrinin sort
tərkibi araşdırılmışdır. Ümumi ampelografya bölməsində hazırda dünya miqyasında istifadə edilən
əsas ampelografik metodikalar işıqlandırılmışdır. İnteraktiv ampelografya bölməsində üzüm tənayinin
genetik morfoloji əlamətlərinin OİV deskriptorları üzrə şifrələri, üzüm bitkisinin irsi xüsusiyyətləri,
genetik əlamətlərin OİV deskriptorları üzrə beynəlxalq kodlar əsasında ingilis və rus dillərində açıq-
lanması verilmişdir. Ümumi ampelografya bölməsində isə 16 kışmışı, 70 aborigen süfrə sortunun
azərbaycan, rus və ingilis dillərində ampelografik qiymətləndirilmələri, ampelo-deskriptor xüsusi-
yyətləri və rəngli fotosəkilləri verilmişdir. Əsərin sonunda Azərbaycanda ampelografik tədqiqatlara aid
ədəbiyyat mənbələri işıqlandırılmışdır.

2021-ci ilin ilk ayında nəşr olunan ikinci cild "Azərbaycan ampelografyası" monoqrafyası isə 9
fəsildən ibarətdir. Giriş bölməsində Azərbaycanda üzümçülük, "Ümumi ampelografya" bölməsində
Azərbaycanda ampelografik tədqiqatlara dair, Azərbaycanda üzümçülüyn inkişaf strategiyası,
Azərbaycanda becərilən üzüm sortlarının genofondunun tərkibi, Azərbaycanda üzümçülüyn yenidən
inkişaf etdirilməsinin elmi əsasları, üzüm sortlarının polimorfizm xüsusiyyətləri, "Rəqəmsal ampelo-
qrafya" bölməsində Azərbaycanda *V. Vinifera* L. növünə məxsus olan sortların kod və şifrələri, Azərba-
ycan Respublikası ərazisində becərilən üzüm sortlarının şifrə və kodları, "Xüsusi ampelografya"
bölməsində isə universal, texniki, seleksiya yolu ilə yeni alınmış və introduksiya olunmuş geniş yayılan
sortların ampelografik təsvirləri verilmişdir. Monoqrafya birinci cildə olduğu kimi azərbaycan dilində
yazılmaqla əsas bölmələr, üzüm sortlarının adları, ampelo-deskriptor xüsusiyyətləri rus və ingilis
dillərində verilmişdir. Hazırkı dövrdə dünya xalqları arasında ampelografik tədqiqatlar sahəsində dil
problemlərinin aradan qaldırılması, üzüm sortlarının tədqiqi istiqamətində elmi məlumatların beynəlxalq
miqyasda ümumi qəbul olunmuş kod və şifrələrdən istifadə olunmaqla rəqəmsal formada digər
millətlərə ötürülməsi aktual problemlərdən biridir. "Azərbaycan ampelografyası" kitablarından həm-
çinin digər xalqların da istifadə edə bilməsi üçün monoqrafiyalar rəqəmsal qaydada beynəlxalq
miqyasda qəbul edilmiş üzümün əsas irsi əlamətlərinin kodlaşdırılmış və şifrələnmiş sistemi əsasında
yazılmışdır.

Birinci cild "Azərbaycan ampelografyası"nda 16 kışmışı, 70 süfrə, ikinci cild "Azərbaycan
ampelografyası"nda isə 25 universal, 40 texniki, 17 seleksiya yolu ilə alınmış və 13 introduksiya olun-
muş üzüm sortunun tam ampelografik təsvirlərləri, ampelo-deskriptor xüsusiyyətləri və rəngli foto-
şəkilləri verilmişdir. Hər iki əsərdə həmçinin, Azərbaycanda ampelografik tədqiqatlara dair elmi
əsərlərin siyahısı öz əksini tapmışdır. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, nəşr olunan bu fundamental elmi
əsərlərdə əsas elmi yenilik ondan ibarətdir ki, 40 ildən artıq bir müddət ərzində üzümçülük üzrə aparılan
elmi-tədqiqat işləri nəticəsində dünya ampelografya elminin yeni bir sahəsi olan "Rəqəmsal
ampelografya"nın əsası qoyulmaqla ampelografik tədqiqatlara dair kapital əsərlərin yazılmasında və
üzüm sortlarının ampelo-deskriptor təsvirlərinin aparılmasında istifadə edilmişdir. Dünya ampelografya
elminin müasir yeni sahəsi olan "Rəqəmsal ampelografya"nın müvafiq metodikalrı əsasında *V. vinifera*
L. növünə məxsus olan sortların OİV deskriptorları əsasında beynəlxalq miqyasda qəbul edilmiş 400-
dən artıq əsas genetik əlamətləri, irsi dəyişkənlik xüsusiyyətləri müvafiq qaydada kodlaşdırılmış və
şifrələnmişdir. Üzüm sortlarında genetik əlamətlərin OİV deskriptorları üzrə beynəlxalq miqyasda
qəbul edilmiş şifrə və kodları əsasında oxunması üçün ingilis və rus dillərində açarları verilmişdir. Bu

açarlardan istifadə etməklə ayrı-ayrı millətlərə, xalqlara məxsus olan kənd təsərrüfatı işçiləri, fermerlər, iş adamları ayrı-ayrı ölkələrdə mövcud olan üzüm sortlarının tam ampeloqrafik təsviri, aqrobioloji keyfiyyətləri, kimyəvi-texnoloji xüsusiyyətləri haqqında, xüsusilə sort seçiminin düzgün aparılmasında öz təsərrüfat fəaliyyətləri üçün elmi məlumatlar əldə edə bilərlər.

Qeyd edək ki, həm birinci, həm də ikinci cild “Azərbaycan ampeloqrafiyası” kitablarında Azərbaycan Respublikasında ilk dəfə olaraq 270-dən artıq aborigen və introduksiya olunmuş, həmçinin yeni yaradılmış üzüm sortlarının adları rəqəmsal ampeloqrafiya üsuluna müvafiq olaraq əsas genetik əlamətləri müvafiq kodlarla və şifrələrlə ifadə olunmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, ilk dəfə yazılan “Azərbaycan ampeloqrafiyası” əsərləri elmi, metodiki və praktiki əhəmiyyətə malik olmaqla, həm Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin Bağçılıq kafedrasında “üzümçülük” ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr üçün mükəmməl tədris vəsaitidir, həm də bu istiqamətdə elmi-tədqiqat işləri ilə məşğul olan elmi işçilər üçün bir metodik mənbədir. “Azərbaycan ampeloqrafiyası” kitablarında üzümçülük üzrə istifadə olunan müasir üsulların verilməsi elmi işçilər, müəllim və tələbələr üçün geniş imkanlar açır. Kitabın əsas hissələrinin həm də rus və ingilis dillərində yazılması, həmçinin bütün dünya xalqlarının istifadə edə bilməsi üçün beynəlxalq kodlaşdırılmış sistem əsasında rəqəmsal dildə verilməsi bu kitablardan bütün dünya xalqlarının istifadə edə bilməsinə imkan yaratmışdır. “Rəqəmsal ampeloqrafiya” sahəsinin müvafiq metodikalarından istifadə olunması dünyada üzümçülük geniş yayılan dövlətlərdə, elmi-tədqiqat seleksiya mərkəzlərində hər bir ölkəyə, bölgəyə, millətə, xalqa məxsus olan üzüm sortlarının əsas genetik əlamətlərinin və irsi dəyişkənlik xüsusiyyətlərinin, həmçinin adlarının kod və şifrələnməsi dünya miqyasında üzümçülük üzrə elmi və praktiki əlaqələrin inkişafında, məqsədyönlü introduksiya işlərində, ayrı-ayrı sortlardan səmərəli istifadə olunmasında, elmi əlaqələrin genişləndirilməsində, üzüm sortları üzrə beynəlxalq elektron informasiya bazasının yaradılmasında, ayrı-ayrı millətlərə, xalqlara məxsus olan dil probleminin aradan qaldırılmasında və nəticə etibarilə beynəlxalq miqyasda üzümçülüyn genişləndirilməsində mühüm rol oynayacaqdır. “Rəqəmsal ampeloqrafiya” dünyada üzüm sortlarının çox yığcam formada rəqəmsal üsulla ampeloqrafik təsvirlərinin aparılmasına, ampelo-deskriptor xüsusiyyətlərinin hazırlanmasına və bu kimi elmi-praktiki məlumatların hər bir xalqa, millətə məxsus olan şəxslərin tərcümə olunmadan məqsədyönlü şəkildə istifadə edilməsinə şərait yaradır.

Azərbaycanda üzümçülüyn yenidən genişləndirilməsində istehsal olunacaq məhsulun istiqamətindən asılı olaraq sort seçimi mühüm şərtidir. İstehsal prosesində yüksək iqtisadi maddi gəlirin əldə olunması torpaq-iqlim şəraitinə uyğun sort seçiminin düzgün aparılmasından çox asılıdır. İstehsal prosesində düzgün seçilmiş sort bütün nailiyyətlərin mənbəyidir. “Azərbaycan ampeloqrafiyası” kapital əsərləri ölkədə üzüm becərilən ayrı-ayrı coğrafi bölgələri üçün məhsul istehsalında istifadə edilən üzüm sortlarının əvvəlcədən aqrobioloji və iqtisadi göstəricilərinin əldə olunması üçün əvəzədiməz elmi mənbədir. Bu kitablarda üzüm sortlarının rəngli fotosəkillərinin verilməsi, əraziyə görə və istehsal sahəsinin məqsədinə uyğun olaraq süfrə, universal və texniki sortların seçilməsi, aqrotexnikası, bioloji xüsusiyyətləri, iqtisadi səmərəliliyi və s. haqqında elmi məlumatlar işıqlandırılmışdır.

Beləliklə, qeyd etmək lazımdır ki, birinci və ikinci cild “Azərbaycan ampeloqrafiyası” fundamental əsərləri Azərbaycanda üzümçülüyn müvafiq Dövlət Proqramları əsasında inkişaf etdirilməsi məqsədilə bu sahədə çalışan aqronomlar, magistirlər, doktorantlar, elmi işçilər, fermerlər, fərdi təsərrüfat sahibləri və digər oxucular üçün nəzərdə tutulmuşdur.

**AMEA-nın müxbir üzvü, professor
MAQSUD QURBANOV**